

1895 TRABZON OLAYLARI
ve
ERMENİLERİN YARGILANMASI

YAYIN NO: 151

1895 TRABZON OLAYLARI ve ERMENİLERİN YARGILANMASI
Doç. Dr. Ahmet HALAÇOĞLU

© Bilge Sanat Yapım Yay. Tant. Kağ. Turz. San. Tic. Ltd. Şti.

Mayıs - 2005

ISBN: 975 - 6316 - 51 - 9

Yayın Yönetmeni : *Ahmet Nuri Yüksel*
Dizgi : *Myra Ajans*
Baskı : *Özener Matbaacılık*
Kapak Baskı : *Trigromi Matbaacılık*
Cilt : *Yedigün Mücellithanesi*

BİLGE KÜLTÜR SANAT

Yerebatan Cad. Salkım Söğüt Sok. No: 20/4 Cağaloğlu/İSTANBUL

Tel: (0212) 520 72 53 - 513 85 04 Fax: (0212) 511 47 74

bilge@bilgeyayincilik.com

www.bilgeyayincilik.com

1895 TRABZON OLAYLARI
ve
ERMENİLERİN YARGILANMASI

Doç. Dr. Ahmet HALAÇOĞLU

*Her zaman destek ve yardımlarını esirgemeyen
sevgili ağabeyciğim Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu'na...*

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	9
KISALTMALAR	11
GİRİŞ	13
a- Türk İdaresinde Ermeniler	13
b- Ermenilerin Osmanlı Himayesine Girmeleri ve Ermeni Patrikhanesinin Kuruluşu	14

BİRİNCİ BÖLÜM

I- ERMENİLERİ AYRILIKÇI HAREKETLERE SEVK EDEN ŞARTLAR VE ERMENİLERİN STRATEJİSİ.....	17
a) Ermenileri Ayrılıkçı Hareketlere Sevk Eden Şartlar	17
b) Ermeni Stratejisi	20
II- 1878 BERLİN KONGRESİ VE ERMENİ MESELESİNİN SİYASALLAŞTIRILMASI VE ULUSLARARASI HALE GETİRİLMESİ	22
III- İHTİLÂLCİ-SİYASÎ ERMENİ CEMİYETLERİN KURULMASI	27
a) Hınçak Cemiyeti (İhtilalci Hınçak Partisi)	28
b) Taşnak Cemiyeti (Ermeni İhtilâl Cemiyetleri Birliği)	36
c) Ermeni Komitelerince Düzenlenen İlk Şiddet Olayları	42

İKİNCİ BÖLÜM

1895 TRABZON ERMENİ OLAYLARI	47
I- ANADOLU'DA VE TRABZON'DA ERMENİ NÜFUSU ...	47
a) Genel Hatlarıyla XIX.Yüzyıl Sonlarında Anadolu'da Ermeni Nüfusu	47
b) Trabzon Olayları Sırasında Trabzon'da Ermeni Nüfusu	50
II- 1895 TRABZON ERMENİ OLAYLARI	52

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİVÂN-I HARBE SEVKEDİLEN ERMENİLER VE YARGILANMALARI	67
1- Erbâb-ı Fesâttan Manok Tatosyan'ın Dîvân-ı Harb-i Örfî'de Yargılanması	71
2- Erbâb-ı Fesâttan Agob Şvarş'ın Dîvân-ı Harb-i Örfî'de Yargılanması	82
SONUÇ	108
DİZİN	111
BİBLİYOGRAFYA	121
BELGELER	125

SUNUŞ

1789 Fransız İhtilâliyle başlayan azınlıklar arasındaki milliyetçilik fikirleri, 1800 yıllarından itibaren Osmanlı Devleti'ne de sıçramıştır. Özellikle Balkanlardaki gayri müslim unsurlar arasında bağımsızlık fikirleri canlanmıştır. Büyük Devletlerin de desteğiyle Sırlar ve Yunanlılar bağımsızlıklarını kazanmıştır. Rusların 1828 Türkmençay antlaşmasından sonra başlattığı Ermeni politikası, Ermenilerin de komiteler kurarak bağımsızlık mücadelesine başlamalarına yol açmıştır. Bu döneme kadar devletin en üst kademelerinde görev yapmış, Osmanlı dönemi Türk kültür ve hayat tarzını büyük ölçüde benimsemiş ve devlete olan hizmetleri dolayısıyla "*millet-i sadıka*" ünvanını kazanmış Ermeniler, iş hayatında da büyük başarı göstererek Osmanlı toplumunun zengin sınıfı arasında yer almıştır.

XIX.yüzyılın başında Rusların başlattığı politika, yüzyılın ikinci yarısında, diğer devletlerin de müdahalesiyle, Osmanlı Devleti için bir "*Ermeni Meselesi*" haline gelmiştir. Bu arada Amerikan misyonerlerinin Osmanlı coğrafyasında faaliyetlerini arttırması ve eğitim kurumları açarak azınlıkları eğitmeleri, Osmanlı Devleti'ni paylaşmak arzusunda bulunanlar için büyük fırsatlar doğurmuştur. Neticede, XIX.yüzyıla kadar pek fazla bilinmeyen ve kimsenin ilgilenmediği Ermeniler bu yüzyılda büyük devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir.

Aslında Batı, Ermenilerden çok, Osmanlı Devleti'nde kendi çıkarlarının peşinde bir strateji izlemekteydi. Bu strateji sonucudur ki Ermeniler, Büyük Devletlerin desteğiyle yeni bir arayış içine girdiler. Yani bağımsızlık ve bir ülke edinme hedefi doğrultusunda mücadeleye başladılar. Bu da Ermeni meselesini ortaya çıkardı.

İşte bu mücadelede, sadece 1895 yılı içerisinde, konumuzu teşkil eden Trabzon Ermeni Olayları'nın da içinde bulunduğu, 27 civarında Ermeni isyanı ve olayı vukua gelmiştir. Anadolu'da çıkan bu Ermeni isyanlarının her birinin tek tek incelenmesi halinde, 1915 yılına nasıl gelindiğinin tahlilinden başka, bugüne taşınmış bulunan Ermeni sorununun da daha iyi bilinmesine yardımcı olacaktır. Burada şunu da belirtmekte fayda vardır ki, bu çalışmamız, isyana karşı Ermenilerin mahkemedeki yargılanmaları açısından bir ilktir.

Mahkeme safahatının ağırlıklı olarak yer aldığı araştırmamızda, çeşitli eserlerin yanısıra, Başbakanlık Osmanlı Arşivi'yle, söz konusu yılda Trabzon İngiliz elçisi olarak görev yapan Longworth'un raporlarından faydalandık.

Birinci bölümde 1895'teki Trabzon'un nüfusu verildikten sonra, olayın meydana gelmesi anlatılmıştır. İkinci Bölümde, olayın elebaşısı olan Ermenilerin yakalanması ve Dîvân-ı Harb'e sevkleri ve mahkeme kayıtlarına yer verilmektedir. Zira mahkeme kayıtları sayesinde Osmanlı Devletinin Ermeni İhtilâl Cemiyeti fedâilerine yaklaşımını tedkik etmek açısından da önem arz etmektedir. Ancak mahkeme kayıtlarının çok yer tutacağı göz önüne alınıp, bunlardan elebaşı olarak görülen iki zanlının sorgusu tam olarak metinde verilerek, diğerleri sadece ismen zikredilmiştir. Bu ismen zikredilenler de birer orijinal kayıt olduklarından, belgeler kısmında tam metin olarak, hem Türkçe, hem de Osmanlıca olarak sunulmuştur.

Kitabın hazırlanışı sırasında görüşlerine başvurduğum ağbeyim ve Hocam Sayın Prof. Dr. Yusuf Halaçoğlu ile belgelerin temininde yardımcı olan öğrencim ve meslektaşım Yrd. Doç. Dr. Selahattin Tozlu'ya teşekkürlerimi sunarım.

Doç. Dr. Ahmet HALAÇOĞLU

KISALTMALAR

a.g.e.	adı geçen eser
a.g.m.	adı geçen makale
ATASE	Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı
BA.	Başbakanlık Arşivi
bkz.	bakınız
c.	cilt
Dos.	Dosya
FO.	Foreign Office
Haz.	Hazırlayan
Kls.	Klasör
nu.	numara
s.	sayfa
S.	Sayı
v.d.	ve devamı
Y.. A.RES.	Yıldız Sadaret Resmî Marûzât Evrâkı
Y.. PRK.ASK.	Yıldız Perâkende Evrâkı Askerî Marûzât
Y.. PRK.AZJ.	Yıldız Perâkende Evrâkı Arzuhal ve Journaller
Y.. PRK.BŞK.	Yıldız Perâkende Evrâkı Mabeyn Başkitâbeti
Y.. PRK.HR.	Yıldız Perâkende Evrâkı Hâriciye Nezâreti Marûzât
Y.. PRK.UM.	Yıldız Perâkende Evrâkı Umûm Vilâyetler Tahrîrâtı

GİRİŞ

a- Türk İdaresinde Ermeniler

XI. Yüzyılın ikinci yarısında Selçukluların toplu şekilde Anadolu'ya gelmeye başlamışları ile birlikte ilk Türk-Ermeni münasebetleri başlamıştır. Gerçekte bundan önce de Abbasî ordularında hizmet eden Türk kumandanlar ile ailelerin, Ermenilerle ilişkileri olmuştu¹. Ancak daha yakın ve önemli münasebetler, 1015-1020 yıllarında Selçuklu hükümdarı Alparslan'ın babası Çağrı Bey'in Doğu Anadolu'ya düzenlediği bir keşif seferi sırasında başlamıştır. Bu yıllarda Ermeniler, Bizans İmparatorluğu'na tâbi durumda idiler. Alparslan kumandasındaki Büyük Selçuklu orduları, 1071'de Malazgirt'te Bizans kuvvetlerini mağlûp ettikten sonra Anadolu'ya Türk göç ve yerleşmesi hızlanmıştır. Oğuz boyları, Bizans'tan alınan ve yoğun bir nüfus bulunmayan Anadolu'da kısa sürede yerleşmişler ve böylece Anadolu bütünüyle Türklerin idaresine girmiştir.

Doğu Anadolu'daki Ermeni Prenslüklerinin Bizans tarafından yıkılması ve bu toprakların Bizanslılarca işgal edilmesinden sonra Anadolu'nun içlerine çekilen Ermeniler, Kilikya adı verilen Çukurova bölgesine gelmişler ve burada yine Bizans'a bağlı bir prenslik kurmuşlardır. Kilikya'daki Ermeni varlığı Bizans'ın Ermenilere uyguladığı tehcir politikası sonucu ortaya çıkmıştır.

Türklerin Orta ve Batı Anadolu'da ilerlemeleri, Güney-Doğu Anadolu'da bulunan Ermenilere yayılma imkânı verdi. Nitekim Bizans tarafından Maraş valiliğine tayin edilen Ermeni asıllı Vahram, Tarsus, Anavarza, Andırın, Göksün, Elbistan'dan başka Beşni, Samsat ve Hısnı-

---

¹ Nejat Göyünç, *Osmanlı İdaresinde Ermeniler*, İstanbul 1983, s. 42; Hakkı Dursun Yıldız, "10. Yüzyılda Türk-Ermeni Münasebetleri", *Tarih Boyunca Türklerin Ermeni Toplumu İle İlişkileri Sempozyumu*, Ankara 1985, s. 29-51.

Mansur (Adıyaman)'u da ele geçirmişti. Hattâ 1077 yılında Urfa ve bir yıl sonra da Antakya Vahram tarafından alındı. Vahram buna rağmen Bizans'a karşı bağlılığını sürdürür görünürken, Selçuklu Sultanı Melikşah'a karşı da itaat arz etmiş ve hattâ Müslüman da olmuştu. Fakat ölümü, meydana getirdiği devletin kısa sürede dağılmasına sebep oldu².

Bundan sonra bazı küçük Ermeni Prenslükleri teşekkül etti. Ancak bunlardan en önemlisi Çukurova bölgesindeki idi. Çukurova Ermeni Prenslüđi Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlandı. Bununla beraber 1243 yılında meydana gelen Köseadađ savaşında Selçukluların mağlup olmasıyla Ermeniler Mođollar tarafını tuttular. Ancak Çukurova'da Memlüklerin nüfuzunun artması Ermeni Prenslüđi için yeni bir tehdit unsuru oldu. Nitekim Ermeni Prenslüđi 1375 yılında Mısır Memlûk Türk yönetimi tarafından ortadan kaldırıldı.

Anadolu ile beraber Çukurova'nın Osmanlı idaresine geçmesiyle Ermeniler bu defa da diğer bir Türk devletinin idaresine girdiler. Bu dönemde çeşitli yörelerden Ermeni göçmenler şehir ve kasabalara göç ettiler³.

b- Ermenilerin Osmanlı Himayesine Girmeleri ve Ermeni Patrikhanesinin Kuruluşu

Osmanlı Devletinin kuruluşu, gelişmesi ve özellikle İstanbul'un fethi sonucu Bizans'ın yıkılması, Ermeniler için yeni bir tarihî dönem olarak değerlendirilir. Nitekim Osman Bey, 5. yüzyılda Eçmiyazın'de kurulan Gregoryen Kilisesi'ne ve mezhebine bağlı olan Ermenilerin Bizans'ın zulmünden korunmaları için, Anadolu'da ayrı bir toplum olarak teşkilatlanmalarına izin vermiş ve Batı Anadolu'daki ilk Ermeni dinî merkezi Kütahya'da kurulmuştur. 1326 yılında Bursa'nın başkent olmasından sonra, Kütahya'da bulunan ruhanî merkezlerini Bursa'ya nakletmiştir⁴. Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethinden sonra ise, Bursa'daki Ermeni dinî lideri Hovakim, 1461'de İstanbul'a getirilmiş ve Fatih'in fermanı ile Samatya'daki Sulumanastır isimli kilise Ermenilere verilerek

² Nejat Göyünç, *a.g.e.*, s.47; Yusuf Halaçoğlu, *Ermeni Tehciri ve Gerçekler(1914-1918)*, Ankara 2001, s.2.

³ Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.1.

⁴ Erdal İtcer, *"Ermeni Mes'alesi"nin Perspektifi ve Zeytin İsyânları (1780-1880)*, Ankara 1988, s. 29.

Ermeni Patrikliği teşekkül etmiştir⁵, Hovakim de patrik tayin edilmiştir⁶. Bunu takip eden zamanlarda İran, Kafkasya, Doğu ve Orta Anadolu, Balkanlar ve Kırım'dan İstanbul'a Ermeni göçleri başlamış ve Osmanlı Devleti Ermeniler için bir çekim merkezi haline gelmiştir. Bu tarihten itibaren İstanbul Patrikliği siyasî konularda çok önemli roller oynadı ve yabancılar burayı millî ve siyasî bir makam olarak tanıdılar⁷. İşte bundan sonra Anadolu'nun birçok şehrinde yaşayan Ermeniler, kısım kısım İstanbul'a getirildi ve çeşitli semtlere yerleştirildi⁸. Anadolu'da kalanlar ise kale bekçiliği ile vazifelendirildi. Meselâ Sis (Kozan) sancağında yer alan Anavarza, Parsberd, Küpdere, Lemberd kaleleriyle Çukurova'yı Orta Anadolu'ya bağlayan ve çok önemli bir stratejiye sahip Gülek kalesi, Ermeni muhafızlara bırakılmıştı⁹.

Osmanlı idaresindeki Ermenilerin mezhep dağılışı, zamana göre farklılık göstermektedir. Ortadoksluğu benimsemiş olanlar, Fener Rum Patrikhanesine bağlıydılar¹⁰. 1701-1702 tarihlerinde bir kısım Ermeniler Papalık tarafına uydular ve Katolikliği kabul ettiler. 1781'den itibaren Katolik rahiplerinin yoğun faaliyetleri ile bu mezhep Ermeniler arasında geniş taraftar buldu¹¹. Buna karşı Ermeni Patriği'nin baskı uygulamaları fazla etkili olmadı ve Katolik mezhebi gücünü korudu¹². Bunun üzerine Bâb-ı Âlî 1831'de Ermeni Katolik Kilisesi'ni resmen tanıdı. Osmanlı Hükümeti, 19. yüzyıl başlarından beri ülkede din propagandası yapan Protestan misyonerlerin faaliyetleri sonucu bu mezhebe giren Ermenile-

⁵ Esat Uras, *Tarihle Ermeniler ve Ermeni Meselesi*, İstanbul 1987, s.149.

⁶ Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.3. Hovakim veya bazı kaynaklarda Ovakim'in ünvanı bütün Türkiye Ermenileri'nin Patriki idi. Bk. Esat Uras, *a.g.e.*, s.149.

⁷ Nitekim Ermeni Meselesi de bu İstanbul Patrikliğinin gayretleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bkz. Esat Uras, *a.g.e.*, s.149. Zaten Ermeni devleti fikrini doğuran Ermeni milleti değil, Ermeni kilisesidir. Bkz. Kâmuran Gürün, *Ermeni Dosyası*, İstanbul 1983, s.30.

⁸ Patrik Hovakim'den sonra İstanbul'a gelen Ermeniler Kurnkapı, Yenikapı, Samatya, Edimekapı, Narlıkapı ve Balat kapısı çevresine yerleşmişlerdir. Bkz. Esat Uras, *a.g.e.*, s.149.

⁹ Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.4.

¹⁰ Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet*, XI, İstanbul 1309, s.9.

¹¹ Anadolu'nun çeşitli yerleşim birimlerine kadar inen misyonerler, Fransa ve Papalığın gücü ile Ermeni toplumunu Gregoryan ve Katolik olarak ikiye bölmüşlerdir. Nitekim Katolikliğin Ermeniler arasında yayılmasından sonra, Fransa ve Vatikan'ın da baskılarıyla, II.Mahmud, 6 Ocak 1830 tarihinde Katolik Ermeni Cemaatinin de "millet" olarak kabulü için bir ferman çıkarmıştır. Osmanlı Ermenileri arasında Katolik kilisesinin kurulması hakkında bkz. Davut Kılıç, "Osmanlı Ermenileri Arasında Katolik Kilisesi'nin Kuruluş Faaliyetleri", *Yeni Türkiye(Ermeni Sorunu Özel Sayısı)*, c.II, Sayı 38, Ankara 2001, s.726-734.

¹² Ahmet Cevdet, *a.g.e.*, s. 8-10, 34.

rin kurduğu Ermeni Protestan Kilisesi'ni de, 1859'da padişahın fermanı ile tanıdı¹³. Böylece Ermeniler Gregoryen, Ortadoks, Katolik ve Protestan olmak üzere dört farklı kiliseye bağlı bir duruma geldiler.

Osmanlı yönetimi, diğer cemaatlere olduğu gibi Ermenilerin de cemaat haklarını korudu. Ermenice'yi ve Ermeni adlarının kullanılmasını serbest bıraktı¹⁴. Osmanlı Ermenileri ticaret ve zanaat alanında Osmanlı toplumunun en önde gelen grubu olarak varlığını devam ettirdi. Bu nedenle, bazı zengin, tüccar ve bankerlerden oluşan Ermenilerin yardımlarıyla, okullar, matbaalar ve kütüphaneler açıldı. Aynı zamanda birçok Ermeni genci öğrenim yapmak üzere Avrupa üniversitelerine gönderildi.

Daha sonraki dönemlerde yapılan ıslahat çalışmaları çerçevesinde Ermenilerin vatandaşlık hakları daha da kuvvetlendirildi. Bu çerçevede, Osmanlı Hükûmeti, 1860'da "*Ermeni Millî Umum Meclisi*" adı altında bir meclis kurmalarına izin verdi. Din, millî ve toplumu ilgilendiren konuları yönlendiren bu meclis sayesinde¹⁵ Ermeniler, Osmanlı toplumu içinde imtiyazlı bir konuma girdiler.

¹³ Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.4. Ayrıca bkz. Kâmuran Gürün, *a.g.e.*, Ankara 1983, s. 66.

¹⁴ Nitekim yaptığımız bir çalışmada, 19.yüzyılın ortalarında, Harput'ta Ermenilerin Hazar, Murad, Hızır, Tatar, Abdal, Dede, Garib, Adnan, Tursun gib Öztürkçe isimlerin kullanmaları, onların Türk Kültürü içerisinde yer aldıklarına, hatta benimsediklerine delil teşkil etmektedir. Bkz. Ahmet Halaçoğlu, "1866-68 Yıllarında Harput'ta Kullanılan fahs İsimleri Üzerine Bir Deneme"; *Türk Folkloru Araştırmaları*, Ankara 1988, s.78. Yine Kazâbâd nahiyesinde hıristiyan olarak kaydedilen nüfus içerisinde Durak, Evran, Küçük, Hızır, Aşık, Uğurlu, Emir, Balı, Çoban, Umur, Koç, Sefer, Selman, Arslan; Ankara'da Melikşah, Gökçe, Aydın, Kutlu, Emirşah; Kayseri'de Uğurlu, Yahşi, Eymür Dede, Budak; Urfa'da Gökçe; Siverek'te Yağmur, Budak, Kutluşah, Eynebey v.s. gibi Türkler tarafından çokça kullanılan isimlere rastlanmasında dikkat çekici bir husustur. Gayr-ı müslimler arasında bu kabilden isimlere rastlanılması olağan dışıdır ve bu sebeple bu gibi isim alanların hıristiyan Türkler oldukları düşüncesini akla getirmektedir. Öte yandan XVII. yüzyıl başlarında Anadolu'ya gelen Polonyalı Simeon da, Harput'taki Süryani ve Rumların, Ermenice konuştuklarını ve kimin Rum, kimin Süryani veya Ermeni olduğunun anlaşamadığını belirtmektedir ki bu durum Osmanlı yönetim sisteminin din ve millet farkı gözetmeksizin herkese geniş bir anlayış ve hoşgörüyle baktığını göstermektedir (Yusuf Halaçoğlu, *a.g.e.*, s.10).

¹⁵ *Ermeni Komitelerinin İhtilal Hareketleri ve Besledikleri Emeller*, Haz. İsmet Parmaksızoğlu, Ankara 1981, s.9.

BİRİNCİ BÖLÜM

I- ERMENİLERİ AYRILIKÇI HAREKETLERE SEVK EDEN ŞARTLAR VE ERMENİLERİN STRATEJİSİ

a) Ermenileri Ayrılıkçı Hareketlere Sevk Eden Şartlar

Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Ermenilerin devlet yönetimiyle ilgili bir problemleri görülmezken, devletin zaafa uğradığı XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren, özellikle yabancı devletlerin Osmanlı Devleti'ne karşı sürdürdükleri politikalarının bir parçası olarak bu cemaati tahrik etmeye ve dinî, siyasî ve ekonomik menfaatları doğrultusunda kullanmaya başladılar. Avrupa devletlerinin takip ettikleri bu politika, "*Şark Meselesi*" olarak şöhret bulmuştur.

Bilindiği üzere *Şark Meselesi*, Avrupa devletlerinin Osmanlı tebaası hıristiyanların haklarını korumak iddiası ile Osmanlı topraklarını parçalayarak aralarında bölüşmeyi ifade eder. Osmanlı Devleti tarafından "*Düvel-i muazzezama*" da denilen bu güçlerin, Osmanlı hıristiyanları için sırasıyla imtiyaz, özerklik ve bağımsızlık istemeleri âdeta değişmez bir politika olmuştur. Bilindiği gibi bu devletlerden Rusya, 1774 Küçük Kaynarca Antlaşması ile Osmanlı Ortadoksları üzerinde söz sahibi oldu. 1789 Fransız ihtilâlinde sonra yayılan milliyetçilik fikirleri bazı Avrupa devletleri tarafından Osmanlı Devleti'ni yıkmak için hıristiyanlara telkin edildi. Çok geçmeden 1804'de Osmanlı topraklarında ilk milliyetçi ayaklanmayı başlatan Sırplar, olaya Rusya'nın katışması sonucu, Bâb-ı Âlî'den imtiyazlar koparan ilk hıristiyan topluluk oldu. Osmanlı Devleti'nden bağımsızlığını kazanan ilk topluluk ise Yunanlılardır. 1821'de başlayan Mora isyanına Rusya, İngiltere ve Fransa'nın müdahale etmesi sonucu,

1829 Edirne Antlaşması ile Yunanistan'ın bağımsızlığı sağlandı. Osmanlı Devleti, 1856 Paris Antlaşması ile Balkan hıristiyanlarının imtiyazlarını genişlettiği gibi hem müttefiklerine ve hem de harbi mağlup olarak bitiren Rusya'ya gayr-ı müslim tebaa için gerekli ıslahatı yapacağı taahhüdünde bulundu¹⁶. Bu taahhüdü kendi menfaatleri doğrultusunda değerlendiren bazı Avrupa devletleri, Osmanlı Devleti'nin içişlerine daha kolay karışmaya ve hıristiyan tebaayı kışkırtmaya başladılar. Bu kışkırtmaların sebebiyet verdiği 1877-78 harbi, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı galibiyeti ile sonuçlandı. Savaş sonrası imzalanan Ayastefanos (3 Mart 1878) ve Berlin Antlaşmaları (13 Temmuz 1878) sonunda Balkan hıristiyanlarından Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlıklarını kazandılar. Bulgaristan ise, elde ettiği imtiyazlarla Bâb-ı Âli'ye âdeta pamuk ipliği ile bağlı bir duruma gelmişti. Böylece Avrupalı büyük devletlerin emelleri doğrultusunda Balkan hıristiyanları artık bağımsızlık elde etmişler, sıra Anadolu hıristiyanlarına gelmişti.

Emperyalist güçler, Anadolu hıristiyanlarından Ermenileri seçtiler. Nitekim ilk olarak, 24 Nisan 1877'de başlayan Osmanlı-Rus harbinde Rusya, Doğu Anadolu'da yaşayan Ermenilerden yararlanma yoluna gitmiştir. Buna karşılık Ermeniler de savaş sonunda hizmetlerinin karşılığını derhal almak istemiş, Patrik Nerses ve İzmirliyan başkanlıklarında gizli olarak toplanan Ermeni meclisi, Çar II. Aleksandr'a ulaştırılmak üzere bir muhtıra hazırlamıştır. Bu muhtırada Ermeniler Rus Çarı'ndan şunları istemişlerdi;

1- Fırat'a kadar olan bölgenin Türklere geri verilmemesi ve buraların Ararat ili ile birleştirilerek, Rusya'ya bağlı bir Ermenistan kurulması,

2- Arazi ilhaki olmayacaksa, Bulgaristan'a ve Bulgar milletine verilecek imtiyazların, Ermeni milletine de verilmesi,

3- İşgal edilen topraklar boşaltılacaksa, Bâb-ı Âli'den ıslahat için maddî teminat alınması ve ıslahatın uygulama ve tamamlanmasına kadar, Rus askerlerinin işgal ettikleri toprakları boşaltmamaları¹⁷.

Bunun üzerine Rusya ve diğer Emperyalist Devletler bu savaş sonunda imzalanan ve Balkanlı hıristiyanlara bağımsızlık veren Ayastefanos ve Berlin Antlaşmalarına Ermeniler ile ilgili ıslahat madde-

¹⁶ Yuluğ Tekin Kurat, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Paylaşılması*, Ankara 1986, s. 12.

¹⁷ Esat Uras, *a.g.e.*, s. 199.

شماره ۱۰۰

سیاحت تاریخ و دینی بقیده ایچریک ...

ای سیاحت سیاحت ...

اول ...

اول ...

ایچریک ...

ایچریک ...

ایچریک ...

طرح ...

باز ...

Belge nu 26) Manok Tatosyan'ın evinin tavan arasında bulunan eşyayı gösterir liste. Bkz. BA, İrâde, Askerî, 20(21 Ra. 1314), 11 Teşrin-i evvel 1311(23 Ekim 1895) ve 20 Teşrin-i evvel 1311/1 Kasım 1895.

1. تاجی تاشک
 2. تاجی تاشک
 3. تاجی تاشک
 4. تاجی تاشک
 5. تاجی تاشک
 6. تاجی تاشک
 7. تاجی تاشک
 8. تاجی تاشک
 9. تاجی تاشک
 10. تاجی تاشک
 11. تاجی تاشک
 12. تاجی تاشک
 13. تاجی تاشک
 14. تاجی تاشک
 15. تاجی تاشک
 16. تاجی تاشک
 17. تاجی تاشک
 18. تاجی تاشک
 19. تاجی تاشک
 20. تاجی تاشک
 21. تاجی تاشک
 22. تاجی تاشک
 23. تاجی تاشک
 24. تاجی تاشک
 25. تاجی تاشک
 26. تاجی تاشک
 27. تاجی تاشک
 28. تاجی تاشک
 29. تاجی تاشک
 30. تاجی تاشک
 31. تاجی تاشک
 32. تاجی تاشک
 33. تاجی تاشک
 34. تاجی تاشک
 35. تاجی تاشک
 36. تاجی تاشک
 37. تاجی تاشک
 38. تاجی تاشک
 39. تاجی تاشک
 40. تاجی تاشک
 41. تاجی تاشک
 42. تاجی تاشک
 43. تاجی تاشک
 44. تاجی تاشک
 45. تاجی تاشک
 46. تاجی تاشک
 47. تاجی تاشک
 48. تاجی تاشک
 49. تاجی تاشک
 50. تاجی تاشک
 51. تاجی تاشک
 52. تاجی تاشک
 53. تاجی تاشک
 54. تاجی تاشک
 55. تاجی تاشک
 56. تاجی تاشک
 57. تاجی تاشک
 58. تاجی تاشک
 59. تاجی تاشک
 60. تاجی تاشک
 61. تاجی تاشک
 62. تاجی تاشک
 63. تاجی تاشک
 64. تاجی تاشک
 65. تاجی تاشک
 66. تاجی تاشک
 67. تاجی تاشک
 68. تاجی تاشک
 69. تاجی تاشک
 70. تاجی تاشک
 71. تاجی تاشک
 72. تاجی تاشک
 73. تاجی تاشک
 74. تاجی تاشک
 75. تاجی تاشک
 76. تاجی تاشک
 77. تاجی تاشک
 78. تاجی تاشک
 79. تاجی تاشک
 80. تاجی تاشک
 81. تاجی تاشک
 82. تاجی تاشک
 83. تاجی تاشک
 84. تاجی تاشک
 85. تاجی تاشک
 86. تاجی تاشک
 87. تاجی تاشک
 88. تاجی تاشک
 89. تاجی تاشک
 90. تاجی تاشک
 91. تاجی تاشک
 92. تاجی تاشک
 93. تاجی تاشک
 94. تاجی تاشک
 95. تاجی تاشک
 96. تاجی تاشک
 97. تاجی تاشک
 98. تاجی تاشک
 99. تاجی تاشک
 100. تاجی تاشک

